

Τα Ελευσίνια Μυστήρια

Το Ιερό της Ελευσίνας υπήρξε το κέντρο μιας πανάρχαιης θρησκευτικής λατρείας, της αρχαιότερης που άνθισε επί 2.000 χρόνια. Τα Μυστήρια, Μικρά και Μεγάλα, κρατούσαν πολλές μέρες, και ήταν βασισμένα στην αναζήτηση της «χαμένης» κόρης της Δήμητρας,

Περσεφόνης. Ο μύθος της Περσεφόνης είχε σχέση με την αθανασία της ψυχής, και γι' αυτό η εορτή αυτή περιείχε μυστήρια που εθεωρούντο τα ιερότερα όλων. Ιεροφάντες και μύστες, συμμετείχαν όλοι σε «δράμα μυστικόν και ιερόν», που εξελισσόταν στο άδυτο του ναού. Οι ομοιότητες με τα μυστήρια της Ίσιδος πολλές, όπως και με τις χριστιανικές μυστηριακές τελετές.

Επί βασιλείας Αρκαδίου, ο Αλάριχος με τους Γότθους και με την συνοδεία πολυαρίθμων μοναχών κατέστρεψε λεηλάτησε και ερήμωσε το ιερό της Ελευσίνας.

Τα Ελευσίνια Μυστήρια, υπήρξαν αντικείμενο πολλών επιστημονικών ερευνών, αφού από πολλούς μελετητές θεωρούνται ως η βάση της σημερινής χριστιανικής Σταύρωσης και Ανάστασης .

Κύρια θεά των μυστηρίων, η Δήμητρα, πελασγικής καταγωγής· όμως μετά τον Ηρόδοτο πολλοί συγγραφείς αναφέρουν πως η Δήμητρα και ο Διόνυσος ήταν θεότητες ταυτόσημες με την Ίσιδα και τον Όσιρι της Αιγύπτου. Κατά τον Απολλόδωρο, ήρθαν στην Αττική η Δήμητρα και ο Διόνυσος, κατά την βασιλεία του Πανδίωνος, και σύμφωνα με το μάρμαρο της Πάρου το 1408 π.Χ.: «Αφού η Δήμητρα έφθασε στην Αττική, φύτεψε εκεί τα δημητριακά. Ο Τριπτόλεμος ήταν ο πρώτος που έσπειρε τη πεδιάδα στην Ελευσίνα, το λεγόμενη Ράϊο Πεδίο». Ο Ισοκράτης, μας μιλά για την υποδοχή που επιφύλαξαν οι Αθηναίοι στην Δήμητρα και για το διπλό δώρο που τους έκανε, των δημητριακών και των Μυστηρίων.

Την τέχνη της αμπελουργίας, κατά τον Διόδωρο, δίδαξε ο Διόνυσος και οι ανακαλύψεις της γεωργίας και της αμπελουργίας έγιναν στην Αίγυπτο. Ο Πλούταρχος μας βεβαιώνει ότι κατά παλαιότερη περίοδο της λατρείας, ο Διόνυσος λατρεύονταν μαζί με την Δήμητρα.

Αν μέσα από τους θρύλους προσπαθήσουμε να συμπεράνουμε την αλήθεια, βάσει μιας εκ των θεωριών, πιθανόν Έλληνες έποικοι από την Αίγυπτο, εγκαταστάθηκαν

στο βάθος του αθηναϊκού κόλπου στην Ελευσίνα. Μαζί τους έφεραν την καλλιέργεια των δημητριακών και της αμπέλου. Άγνωστα μέχρι τότε για τους ντόπιους Έλληνες, και την λατρεία της Ίσιδας και του Όσιρι, στους οποίους απέδιδαν την ανακάλυψη των δύο τεχνών. Οι ντόπιοι επιφύλαξαν καλή υποδοχή στο θεϊκό ζεύγος που τους έφερε τέτοια αγαθά, και το λάτρεψαν με τα ονόματα Δήμητρα και Διόνυσος.

Το επίθετο της Θεσμοφόρου, είναι ένα από αυτά που δίνονται συχνότερα στη Δήμητρα και το οποίο υπογραμμίζει καλύτερα τον ρόλο της. Είναι αυτή που φέρει τους θεσμούς και τους νόμους. Όπως και Καρποφόρος είναι η Θεά που φέρνει τους καρπούς. Διότι η εφαρμογή της γεωργίας οδήγησε αναγκαστικά στην εγκατάλειψη της νομαδικής ζωής, και στην μόνιμη εγκατάσταση, που διαμόρφωσε την οικογενειακή και πολιτική ζωή, με θεσμούς και νόμους.

Οι δύο κυρίαρχες οικογένειες των Μυστηρίων ήταν οι Ευμολπίδες και οι Κήρυκες. Οι Ευμολπίδες ήταν απόγονοι του μυθικού Εύμολπου, στον οποίον η Δήμητρα αποκάλυψε τις τελετές των μυστηρίων. Οι Κήρυκες ήταν απόγονοι του Κήρυκα γιου του Ερμή και μιας από τις κόρες του Κέκροπα. Στα ιερατικά αξιώματα συμμετείχαν και οι γυναίκες. Η ιεραρχία της ιεροσύνης είχε ως εξής:

Ο Ιεροφάντης επιλέγονταν από τους Ευμολπίδες και ήταν ισόβιος. Απαραίτητα προσόντα ήταν: Η ανωτερότητα στη συμπεριφορά και στο παράστημα, η ορθοφωνία η στεντόρειος φωνή, να είναι ευπαρουσίαστος, και προχωρημένης ηλικίας.

Ο Δαδούχος επιλέγονταν, κατόπιν δοκιμασίας, από την οικογένεια των Κηρύκων, έχοντας τα απαραίτητα προσόντα, όπως ο Ιεροφάντης και ήταν ισόβιος.

Η στολή και των δύο προσώπων ήταν η ίδια, πορφυρή τήβεννος, και μακριά κόμη που την συγκρατούσε στεφάνη από μυρτιά. Ο Ιεροκήρυξ ήταν ισόβιος, έπρεπε να διαθέτει αρκετές σωματικές αρετές ώστε να επιβάλλει την ιερή σιωπή στους μύστες και να τους κάνει τις απαραίτητες ανακηρύξεις. Ο Επιβώμιος ιερέας, στέκονταν δίπλα στον Βωμό και ήταν υπεύθυνος για τις θυσίες.

Εκτός από τα παραπάνω βασικά πρόσωπα, υπήρχαν και άλλα βοηθητικά, όπως Ιέρειοι Παναγείς κάτι σαν τις σημερινές μοναχές. Ο Ιακχαγωγός, οδηγός του αγάλματος του Ίακχου προς και από τη Ελευσίνα. Η Ιέρεια της Δήμητρας, επιλέγονταν από την οικογένεια των Φιλλειδών και ήταν ισόβιος, και αρκετά άλλα πρόσωπα για την καθαριότητα, και άλλες βοηθητικές εργασίες.

Την γενική διεύθυνση των Μυστηρίων είχε ο Άρχοντας-Βασιλιάς, ο οποίος είχε για βοηθούς τον πάρεδρο και τέσσερις επιμελητές, που εκλέγονταν ανά ένας από τις οικογένειες των Ευμολπίδων και των Κηρύκων και δύο από όλους τους Αθηναίους. Ήταν υπεύθυνοι για την τάξη και να μην εμπαιχτούν τα Μυστήρια.

Η μύηση ήταν ατομική. Η τελετουργία των Μυστηρίων, τα «όργια» όπως λέγονταν, γινόταν μέσα στο Τελεστήριο, αφού προηγουμένως είχε γίνει ο σχετικός έλεγχος, του υποψηφίου μύστη και είχε πληρώσει 15 δραχμές για τις υπηρεσίες που θα του προσέφεραν. Η μύηση περιέκλειε τρία στάδια, την προκαταρκτική που γινόταν κατά τα Μικρά Μυστήρια, και την κυρία μύηση, που χωριζόταν στην τελετή και στην εποπτεία και γινόταν κατά τα Μεγάλα Μυστήρια. Ο χρόνος τέλεσης των Μυστηρίων που αρχικά δεν ήταν παρά αναπαράσταση σε δραματική μορφή του μύθου της Δήμητρας, είχε ορισθεί ανά πενταετία, όπου τελούνταν αγώνες γυμνικοί και μουσικοί. Αργότερα επειδή ο αριθμός των επιθυμούντων να μνηθούν μεγάλωνε πολύ καθιερώθηκαν τα Μικρά και τα Μεγάλα Μυστήρια.

Τα Μικρά Μυστήρια, ή Μυστήρια της Άγρας, ιδρύθηκαν και για να διευκολυνθεί ο Ηρακλής, όταν εξέφρασε την επιθυμία να μνηθεί και να παραστεί στις γιορτές. Κατά την διάρκεια των Μικρών γινόταν καθαρμός και λουτρό στον Ιλισό των υποψηφίων, που υποβάλλονταν σε νηστείες, και δίνονταν παράσταση τελετουργικού δράματος που αναφέρονταν στην ιστορία του Διονύσου, δηλαδή την γέννηση ή τον θάνατο του θεού, ή ακόμη και την ένωση του με την Κόρη. Ο νεοφώτιστος ορκίζονταν να κρατήσει μυστικά όσα διδάχθηκε, ώστε να μπορέσει να δεχθεί όσα θα του αποκαλυπτόταν κατά την τέλεση των Μεγάλων Μυστηρίων. Τα Μικρά Μυστήρια τελούνταν τον μήνα Ανθεστηριώνα, (Φεβρουάριο-Μάρτιο) κάθε χρόνο.

Τα Μεγάλα Μυστήρια, άρχιζαν στις 15 του Βοηδρομιώνα μήνα, και διαρκούσαν 9 ημέρες, όσες και η ημέρες περιπλάνησης της θεάς Δήμητρας κατά την αναζήτηση της κόρης Περσεφόνης. Δικαίωμα συμμετοχής είχαν όλοι άντρες, γυναίκες, παιδιά, ακόμη και δούλοι, από τους Έλληνες και αργότερα και από τους Ρωμαίους.

Μια ημέρα πριν την έναρξη των εορτών, γινόταν η μεταφορά των Ιερών στην Αθήνα μέσα σε κιβώτια στολισμένα με πορφυρές ταινίες. Τι ακριβώς περιείχαν είναι άγνωστο. Ειδικό σώμα εφήβων από την Αθήνα πήγαινε να προϋπαντήσει την πομπή στους Ρετούς (σημερινή λίμνη Κουμουνδούρου). Όταν έφθαναν στο προάστιο της Αθήνας την Ιερά Συκή, τότε ο Φαιδρυντής έμπαινε στην πόλη και ανάγγελλε στην Ιέρεια της Αθήνας την άφιξη των Ιερών. Αμέσως σύσσωμος μαζί

με τους αξιωματούχους, ο λαός έβγαινε για την υποδοχή των Ιερών. Όλοι μαζί πλέον διέσχιζαν το Δίπυλο, την Αγορά έως το Ελευσίνιο κάτω από την Ακρόπολη.

Την πρώτη μέρα της γιορτής, γινόταν «Αγυρμός», δηλαδή συγκέντρωση όσων ήθελαν να πάρουν μέρος, εκτός από εκείνους που ήταν «τας χείρας μη καθαροί», δηλαδή οι κακοποιοί, ή «φωνήν οξύνετοι», δηλαδή οι μη ορθόφωνοι, οι βάρβαροι.

Τη δεύτερη μέρα, οι μύστες πήγαιναν σε πομπή στη θάλασσα όπου καθαρίζονταν και η μέρα αυτή λεγόταν «Αλάδε μύσται» και η μετάβαση «έλασης». Στη θάλασσα κάθε μύστης έπλενε ένα χοιρίδιο για να το θυσιάσει την επομένη μέρα.

Η τρίτη μέρα, λεγόταν «Ιέρεια δέυρο», που σήμαινε να φέρουν τα θύματα για τη θυσία. Εκτός από της θυσίες, προσεύχονταν προς τη θεά Δήμητρα για την πόλη, οι δε μύστες νήστευαν, και μόνο το βράδυ έπαιρναν λιτό δείπνο.

Η τετάρτη μέρα, λεγόταν και «Επιδαύρια» ή «Ασκληπιεία», προς τιμή του Ασκληπιού. Για να μπορέσει να μνηθεί ο θεός της Υγείας που σύμφωνα με τη παράδοση αφίχθηκε με καθυστέρηση. Την ημέρα αυτή με την εποπτεία του επώνυμου Άρχοντα τα αγάλματα της Δήμητρας και της Κόρης μεταφέρονταν στο Ασκληπιείο.

Η πέμπτη μέρα ήταν η λαμπρότερη, διότι επέστρεφαν τα Ιερά στην Ελευσίνα. Το πρωί οι Ιερείς της Ελευσίνας έπαιρναν τα Ιερά από το Ελευσίνιο και διασχίζοντας την αγορά και το Δίπυλο, έφταναν στο Ιακχείο από όπου έπαιρναν το ξόανο του Ιάκχου που ήταν στεφανωμένο με μυρτιά, συνοδευόμενο από τον Ιακχαγωγό επάνω σε άρμα έπαιρνε τη θέση του, επικεφαλής της πομπής. Μέσω της Ιεράς Οδού και προσφέροντας θυσίες στα Ιερά που συναντούσαν, έφθαναν στη γέφυρα του Κηφισού όπου τη πομπή υποδέχονταν οι Ελευσίνιοι με χονδροειδείς αστεϊσμούς που λέγονταν «Γεφυρισμοί». Η πομπή έφθανε στην Ελευσίνα αργά το βράδυ όπου γινόταν η «Ιάκχου υποδοχή» και τα Ιερά τοποθετούνταν πάλι στη θέση τους. Μέσα στον περίβολο του Ναού έμπαιναν μόνο οι Μύστες, για να αρχίσουν τα Μυστήρια.

Την έκτη μέρα, ακολουθούσε η ανάπαυση, η νηστεία, ο καθαρμός και οι θυσίες, που γινόταν σε ανάμνηση της νηστείας της Δήμητρας μετά την απαγωγή της κόρης της Περσεφόνης από τον Πλούτωνα. Όπως η Δήμητρα στο ανάκτορο του Κελεού, έπιναν το ποτό «κυκεώνα». Ακολουθούσαν θυσίες και προσευχές, και Αθηναίοι έφηβοι θυσίαζαν ένα βόδι. Κατά την περίοδο αυτή, προσφέρονταν γλυκά και πίτα. Ακολουθούσε η πρόσδεση ταινιών στα κεφάλια των Μυστών από τους Ιερείς. Έτσι οι Μύστες ήταν έτοιμοι να δεχθούν την μεγάλη αποκάλυψη στο

Τελεστήριο. Εκεί, η θεά αποκάλυπτε στους Μύστες τα μυστικά του υπερπέραν και τους εξόπλιζε με τα μέσα με τα οποία θα εξασφάλιζαν τη σωτηρία τους κατά τη φοβερή αυτή δοκιμασία. Οι τελετουργίες που εκτελούνταν ήταν:

α) Τα Δρώμενα, δηλαδή η αρπαγή της Περσεφόνης και η λύπη της Δήμητρας, οι έρευνες υπό το φως των πυρσών και η επιστροφή της Περσεφόνης, υπό της επευφημίες των Μυστών, με τη συνοδεία μουσικής χορού και τραγουδιού, και με λέξεις που προκαλούσαν τον φόβο την λύπη την απελπισία και τέλος τη χαρά όπως στη τραγωδία λειτουργούσε σαν κάθαρση. Τα λεγόμενα κατά την τελετή ήταν φράσεις επεξηγηματικές που έλεγε ο Ιεροφάντης. Έχουν διασωθεί οι φράσεις «ιερόν έτεκε πόντια βριμώ βριμόν», δηλαδή «η δυνατή γέννησε το δυνατό». Αυτήν τη φράση οι μελετητές την συνδυάζουν με την Ιερογαμία του Δία και της Δήμητρας. Για τους θεατές, ο Ιεροφάντης και η Ιέρεια ήταν θεοί οι ίδιοι. Η δε υπόθεση εκτυλίσσονταν, όπως πίστευαν, ότι είχε γίνει η ένωση των δύο θεών στους μυθολογικούς χρόνους. Ο Δίας έσερνε βίαια τη Δήμητρα και κατέβαινε σε σκοτεινό χώρο. Στη συνέχεια έσβηναν οι πυρσοί και η ένωση πραγματοποιούνταν μέσα στο σκοτάδι και στην αγωνιώδη αναμονή των παρισταμένων. Όταν ο Ιεροφάντης εμφανίζονταν αναφωνούσε «Η θεϊκή βριμώ γέννησε τον βριμόν, το ιερό παιδί», που ήταν ο Πλούτος. Τέλος, τα ιερά αντικείμενα τα έδειχνε ο Ιεροφάντης όταν έβγαινε από το «ανάκτορο» μέσα σε άπλετο φως. Από την επίδειξη αυτή των «Ιερών» πήρε το όνομα Ιεροφάντης.

β) Η Εποπτεία ήταν ο τελευταίος βαθμός της μύησης. Κατ' αυτήν, αποκαλύπτονταν στους Μύστες έναν χρόνο μετά τον προηγούμενο βαθμό της μύησης, ορισμένα ιερά αντικείμενα, που τα έβλεπαν σιωπηλοί και με διαλογισμό. Τι ήταν πάλι αυτά δεν γνωρίζουμε. Πιθανόν ο «ιερός στάχυς». Σύμφωνα με ορισμένους μελετητές, η εποπτεία γινόταν τη δεύτερη νύχτα της παραμονής των μυστών στην Ελευσίνα, αφού αποχωρούσαν όλοι όσοι δεν είχαν προετοιμαστεί.

Την έβδομη μέρα το βράδυ, τελείωναν τα Δρώμενα.

Η όγδοη μέρα, ήταν αφιερωμένη σε σπονδές και τιμές στους νεκρούς. Κάθε Μύστης γέμιζε με υγρό δύο ειδικά αγγεία γνωστά ως «πλημοχοαί», και τα τοποθετούσε έτσι ώστε το ένα να βλέπει προς ανατολάς και το άλλο προς δυσμάς. Ύστερα τα αναποδογύριζε και έχυνε το υγρό σε χάσμα της γης. Από τα αγγεία αυτά η ημέρα αυτή ονομάστηκε «πλημοχοαί». Το υπόλοιπον της ημέρας κάλυπταν χοροί και τραγούδια.

Την ενάτη ημέρα, οι Αθηναίοι και οι άλλοι Έλληνες επέστρεφαν στην πόλη τους. Οι

δε μνημένοι επέστρεφαν στον κανονικό ρυθμό της ζωής, με εμπειρίες που θα τους βοηθούσαν να γίνουν πιο ευσεβής, πιο δίκαιοι και καλύτεροι.

Μπορεί τα μυστικά των Μυστηρίων να τα πήρε μαζί του ο τελευταίος Ιεροφάντης. Όμως ένα είναι βέβαιο, ότι οι Μύστες γυρνούσαν μετά τις γιορτές αυτές χαρούμενοι κι ευτυχισμένοι, με τον φόβο του θανάτου μειωμένο και την ελπίδα μιας καλύτερης ζωής στο κάτω κόσμο, όπως παρατηρεί ο ερευνητής κ. Μυλωνάς.

Ιωάννης Θεοδωρόπουλος